

- сприяння проведенню інформаційно-аналітичної та науково-методичної роботи, спрямованої на розвиток Інформаційного Суспільства, створенню національної системи підготовки кадрів та розвитку науково-технічного потенціалу.

Література

1. Draft Plan of Action. Document WSIS-03/GENEVA/DOC/5-E 10 December 2003.
2. UNDP "National Information Society Policies. ESEEurope Common Guidelines" "Stability Pact for South Eastern Europe".
3. UN Economic Commission for Europe Information Economy Report "E-Policy Development in Transition Economies" (Project Coordinator Daewon Choi).
4. Проект ГРГ "Електронна Україна" "Національна Стратегія Розвитку Інформаційного Суспільства України"
www.e-ukraine.com.ua/forum
5. ГРГ "Інформаційного Суспільства та галузі інформаційно-комунікаційних технологій при Кабінеті Міністрів України".
www.e-ukraine.com.ua/forum.

Бажал Ю.М.

Розвиток національної інноваційної системи як складової українського інформаційного суспільства

Сучасні інноваційні теорії обґрунтовують нову концептуальну візію природи успішного соціально-економічного розвитку. Цей новий погляд пов'язаний з баченням перспектив національної економіки через оцінку потенціалу виробництва, які належать до передових технологічних укладів. Технологічні зміни на їх користь розглядаються як головний фактор, що визначає шляхи еволюційної динаміки сучасної цивілізаційної системи. Ці технології генерують періодичну структурну перебудову економіки через широке впровадження у виробництво базових інновацій, утворюючих нові галузі-локомотиви загального розвитку. Сьогодні цю функцію реалізують інформаційні технології, які знайшли

широке використання в усіх сферах життя. Тому стратегія розвитку інноваційних інформаційних технологій в Україні повинна бути центральним системоутворюючим фокусом загальної соціально-економічної стратегії, яка у цьому ракурсі повинна фактично перетворюватися на стратегією розбудови українського інформаційного суспільства.

Необхідність переходу на новий технологічний уклад, сьогодні - інформаційний, обумовлюється суто економічними чинниками. Досягаючи межі економічного зростання, господарська система набуває стану, коли взаємодія технічної та економічної сфер започатковує утворення нових технологій, які революційно змінюють виробничу систему. Традиційні соціальні та інституційні механізми були пристосовані до старої технологічної системи, і вони у принципі не можуть бути адекватними новій структурі інвестицій, новому ринковому попиту тощо. Вони природно замінюються в процесі поширення нових технологій, але від швидкості цього процесу в конкретній країні, залежить її глобальна конкурентоспроможність. Тому виняткового значення набуває державна інноваційна політика, яка стимулює широке впровадження нових інформаційних технологій в країні.

Інформаційні технології виступають ключовим фактором п'ятого техніко-економічного укладу, який сьогодні обумовлює економічний розвиток. Ключовий фактор стосується саме масового попиту на відповідні технологічні зміни. Тому лідери світової спільноти опановують ці технології з випередженням. Галузі, які інтенсивно використовують ключовий фактор, найбільш вдало пристосовуються до потреби відповідної організації виробництва, є головними інвесторами, позиціонуються у ролі пріоритетних галузей.

Аналіз української інноваційної політики крізь призму зазначеного концептуального підходу свідчить про те, що відтворювальна структура промисловості України, яка оцінена за технологічними укладами, не відповідає вимогам часу. Пануючий сьогодні у розвинутих країнах 5-й "інформаційний" уклад в Україні не перевищує п'яти відсотків промислового виробництва. Дивлячись у майбутнє, передові країни вже розгортають передумови для експансії виробництв 6-го укладу, де ключовим фактором разом з інформаційними технологіями виступають біотехнології. Сьогодні фактичним пріоритетом є галузі 3-го та 4-го укладів. Це віддзеркалює просте відтворення стану технологічної бази, яка сформувалася у минулому. Зрозуміло, що така політика не спроможна забезпечувати довгострокове економічне зростання країни.

Державна інноваційна політика повинна переорієнтуватися на забезпечення ресурсами програм, які будуть розвивати галузі сучасного "інформаційного" укладу. Така політика дозволить більш ефективно розподіляти обмежені ресурси на інноваційну діяльність. Без виділення достатнього ресурсного забезпечення для реальної реалізації таких програм політика державних науково-технологічних пріоритетів зали-

Розвиток національної інноваційної системи як складової українського інформаційного суспільства

шиться на декларативному рівні.

Для переходу в державній інноваційній політиці до цілеспрямованого розвитку пріоритетних галузей та сфер "інформаційного" технологічного укладу необхідно створити відповідну систему державного управління такими технологічними змінами. Ті інституції, що функціонують сьогодні, не націлені на реалізацію такого завдання, бо "родовим" недоліком існуючої системи визначення обсягів і структури видатків державного бюджету на фінансування науково-технічних та інноваційних програм є її відомча домінанта. Наприклад, процес формування бюджетних пріоритетів підтримки технологічних змін переважно базується на пропозиціях міністерств, відомств, інших центральних органів виконавчої влади, а не на незалежних оцінках їх наукового потенціалу та державних потреб.

Відомча модель фінансування, працюючи в режимі самозбереження, довела до абсурду відносні обсяги фінансування, що припадають на один проект чи вченого, унеможливаючи таким чином їх ефективну роботу. Практика виділення коштів тільки на заробітну плату, ще й в обсязі, що не забезпечує елементарних потреб науковців, створює ілюзію фінансування пріоритетів розвитку науки і техніки, і виконує по суті тільки функцію соціальних трансфертів.

Важливим фактором успішності реалізації програм пріоритетного розвитку галузей високих інформаційних технологій є комерціалізація результатів науково-технологічного пошуку. Вона відбувається через технологічні та продуктові інновації, які є формою впровадження цих результатів у реальне виробництво з метою підвищення суспільної продуктивності національної економіки. Основними причинами, що стримують комерціалізацію через інноваційну діяльність, є відсутність фінансування та коштів у замовників, високі кредитні ставки та великі витрати, що пов'язані з нововведеннями. Інноваційна сфера не стала привабливою для вітчизняних та іноземних інвесторів. Щорічно ними вкладається не більше 13-15% загальної суми інноваційного фінансування, а основним джерелом фінансування інновацій залишаються власні кошти підприємств.

Відчутним недоліком теперішньої інноваційної політики в Україні є намагання проводити її для дуже широко окресленої інноваційної сфери. Фактично держава не має чіткої концепції щодо інноваційних національних пріоритетів. Часто планується спрямувати бюджетні кошти в галузі, які самі повинні формувати фінансовий ресурс для інноваційних проривів, а не бути споживачами цього ресурсу. Також звертає на себе увагу відсутність чітких формулювань щодо розвитку пріоритетних технологій, у тому числі інформаційних. Це означає, що кошти можуть бути спрямованими на інші цілі, як це зазвичай робилося у випадку з діяльністю колишнього Держіннофонду та практикою фінансування пріоритетних науково-технічних програм. Процес удосконалення полі-

тики стимулювання пріоритетного розвитку науки і техніки, на жаль, набув в Україні тенденції розширення, а не звужування пріоритетних напрямів.

Широко окреслені пріоритети також часто вступають у протиріччя з концептуальними теоретичними засадами методів стимулювання інноваційно-технологічної діяльності, де основним інструментом мотиваційного поля виступають різноманітні пільги щодо оподаткування суб'єктів науково-технологічної діяльності. Пільги, за своєю економічною природою, можуть розповсюджуватися на обмежене коло об'єктів. Якщо вони стають масовим явищем, то тільки руйнують ефективну координацію економічної діяльності, не приносячи користі тим, для стимуляції діяльності кого вони вводилися, зокрема, для суб'єктів технологічних змін.

В Україні ми вже маємо значний негативний досвід запровадження таких "широких" систем стимулювання у науково-технологічній сфері. Попередні спроби введення спеціальних систем стимулювання науково-технічної та інноваційної активності постійно наштовхувалися на інституційну невідповідність їх впровадження - досить швидко надані пільги ставали не стимулюючим виключенням, а правилом для багатьох, і починали перевищувати бюджетні можливості держави, що призводило до скасування цих пільг.

Виходячи з того, що ефективні інноваційні технологічні зміни є головним фактором довгострокового соціально-економічного розвитку, всі розвинуті держави створили і мають так звану "національну інноваційну систему", що уявляє собою комплекс інституційних, правових та економічних заходів щодо стимулювання інноваційних технологічних змін в країні для забезпечення національних стратегічних переваг та ефективної міжнародної конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Сьогодні такими ефективними інноваційними технологічними змінами вважається впровадження і розповсюдження інформаційних технологій.

У цьому контексті постало на часі питання створення в Україні державної управлінської структури, яка перебрала б на себе роботу по оцінці, плануванню, та підтримці стратегічних технологічних змін в країні відповідно до загальнонаціональних інтересів. Головною метою цієї організації повинно стати державне сприяння діяльності щодо інноваційно-технологічного розвитку країни шляхом забезпечення нормативної та ресурсної бази, яка обумовила б ефективні технологічні зміни в країні у якості підмурку довгострокового економічного зростання.

Таким чином, реалізація державної політики щодо прогресивних технологічних змін на базі інформаційних технологій потребує створення системи стратегічного планування та оцінки розвитку таких технологій відповідно до національних інтересів з визначенням шляхів та засобів економічного розвитку на новій ресурсній і технологічній ос-

Розвиток національної інноваційної системи як складової українського інформаційного суспільства

нові. Необхідно створити відповідні державні інституції, які б започаткували цю діяльність в Україні та увійшли в світову мережу подібних державних інституцій, яка швидко розвивається. Це надасть можливість "не винаходити велосипед" та користуватися міжнародним досвідом і напрацьованими ресурсами у цій галузі державного управління.

Стимулююча інноваційна політика становить складне комплексне явище, яке складає елементи, з одного боку, національної макроекономічної політики щодо створення сприятливого інвестиційного клімату реалізації інноваційних проектів, а з другого - запровадження на державному рівні спеціальних стимулів інноваційних технологічних змін, що характеризуються і реалізуються наступними заходами:

- Забезпечення умов щодо формування конкурентноздатного національного виробника інноваційних продуктів ІКТ: проведення відповідної торговельної політики з елементами підтримуючого протекціонізму, заохочення проектів спільних досліджень та розробок, які надають доступ до високих сучасних технологій, заохочення іноземного інвестора утворювати спільні підприємства, які виробляють наукоємну продукцію, зокрема з найбільш перспективних інноваційних напрямків ІКТ, впровадження міжнародних стандартів для вітчизняних виробництв.
- Запровадження статистичного обліку щодо обсягів та результатів використання інвестиційно-інноваційних податкових пільг: важливі управлінський моніторинг та гласність у цій справі, з обов'язковим оперативним зворотнім зв'язком щодо ефективності таких заходів стимулювання інноваційної діяльності.
- Введення системи податкового кредитування приросту обсягів витрат підприємств на дослідження та розробки: інвестування технологічних інновацій неможливе без зростання обсягів науково-дослідних робіт, пов'язаних з адаптуванням новітньої технології до конкретних умов виробництва, де вони впроваджуються. Підвищені витрати такого роду перших років випуску нової продукції потребують нормативної системи більш рівномірного розподілення їх обсягів на весь період життєвого циклу інновації.
- Запровадження системи стимулювання кооперації науки і виробництва в інноваційному процесі: встановлення пільгового режиму оподаткування та норм утворення і припинення діяльності організаційних форм, які здійснюють кооперативні (спільні) науково-дослідні та впроваджувальні роботи силами науково-дослідних установ (наукових підрозділів університетів) та підприємств і організацій, що інвестують наукомісткі технологічні зміни.
- Вдосконалення економічних відносин щодо охорони прав промислової власності: створення конструктивних механізмів реалізації правового режиму взаємовідносин, що складаються в ринкових умо-

вах між авторами, власниками, споживачами патенту та посередниками в процесі набуття та реалізації авторських прав та патентів на об'єкти промислової власності з тим, щоби гарантувати невід'ємне право кожного громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної творчої діяльності, у тому числі в комерційному режимі.

- Відстоювання прав та інтересів вітчизняних інноваторів на зовнішніх ринках: підтримка активної участі вітчизняного виробника товарів та послуг в міжнародному розподілі праці з недопущенням випадків недозволеної та несумлінної конкуренції, активна участь у всіх провідних міжнародних організаціях, регулюючих світовий трансфер технологій.

Найважливішим сучасним фактором стимуляції та підтримки інноваційного процесу є контроль та заохочення якості продукції та її виробництва через систему державної сертифікації. Підтверджуючи відповідність товарів вимогам державних та міжнародних стандартів, сертифікація забезпечує можливість об'єктивного вибору інноваційної продукції. Існування на підприємствах визнаних через сертифікацію систем якості є важливою передумовою комерційного успіху. Наявність у вітчизняної продукції визнаного сертифікату якості обумовлює не тільки її ціну на світових ринках, а часто й саму можливість виходу на них. Сертифікація базується на законодавчих актах, що встановлюють обов'язкові вимоги до продукції.

У XXI сторіччі розраховувати на комерційний успіх зможе лише те виробництво, управління яким відбуватиметься з обов'язковим урахуванням стандартів ISO, які можуть з часом трансформуватись в єдині стандарти. Тому участь в роботі над цими стандартами та їх впровадження набувають важливого значення для забезпечення доступу українських підприємств на світові ринки.

Технологічна інновація - це передусім піонерний прорив у локальному місці економічної системи, який за своєю природою неможливий як масове явище. Тому при удосконаленні інвестиційної політики є дуже важливим створювати стимулююче економіко-правове середовище саме тим суб'єктам циклу "наука-техніка-виробництво", які забезпечують позитивні кінцеві результати своєї діяльності у вигляді масової конкурентоспроможної продукції. Державна підтримка тут має носити точковий характер і спрямовується на досягнення реалізації національних пріоритетів розвитку. Можна запропонувати такі напрями і принципи технологічної політики, спрямованої на стимулювання розвитку галузей "інформаційного" технологічного укладу в Україні:

- Визначення реалістичних пріоритетів розвитку сфери інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в Україні на державному рівні;
- Визначення державних пріоритетів щодо підтримки конкурентос-

Розвиток національної інноваційної системи як складової українського інформаційного суспільства

проможності українських ІКТ на світових ринках;

- Створення ефективної системи програмно-цільового управління для реалізації визначених державних пріоритетів інформаційно-інноваційної політики;
- Проведення прагматичної промислової політики, жорстко спрямованої на ефективність кінцевого результату державних програм інформатизації;
- Запровадження ефективної системи економічних стимулів для учасників державних програм інноваційних **ІКТ**;
- Створення системи прямої та непрямой фінансової підтримки науково-технічних розробок та ефективних суб'єктів інноваційної діяльності в сфері **ІКТ**;
- Створення державної контрактної системи для ефективного розподілення бюджетних коштів на цілі технологічної політики щодо розбудови інформаційного суспільства в Україні;
- Створення законодавчої та інституційної бази для державної підтримки ефективних "лідерів" структурних змін у сфері **ІКТ**;
- Вдосконалення системи охорони прав промислової власності з посиленням економічних стимулів для українських винахідників та інноваторів, що впроваджують їх у виробництво;
- Розробка дієвих нормативних, інституційних та інфраструктурних заходів щодо підтримки розвитку малого науково-технічного та виробничого бізнесу в сфері ІКТ.

Для проведення аналітичної роботи щодо спостережень впливу технологічного розвитку країни на її економічний розвиток в контексті розбудови інформаційного суспільства необхідно удосконалити статистичну базу відповідної інформації. Зауважимо, що цю роботу, в багатьох аспектах, доцільно спрямувати у напрямі уніфікації нашої системи статистичних обстежень із прийнятої в провідних міжнародних організаціях: перш за все ОЕСР, Евростат, Світовий Банк. Наша статистика інформаційної економіки не повністю відповідає цим стандартам, що утруднює проведення порівняльного міжнародного аналізу. Слід зазначити, що наші сусіди - Росія, країни Східної Європи - уже зробили змістовні кроки у цьому напрямі і отримали можливість адекватно звіряти результати своєї інноваційно-технологічної політики з відповідними процесами в розвинутих країнах-лідерах світового економічного розвитку.